

BDD VONKC

Advies van BDD en VONKC over de herinrichting van de bovenbouw voortgezet onderwijs

Het ministerie van OCW heeft de vakverenigingen in het onderwijs gevraagd hun visie te geven over de herziening van de bovenbouw vmbo, havo en vwo. Daarbij dient uitgegaan te worden van de opbrengsten van de ontwikkelteams over de herinrichting van de curricula van het basisonderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs. De twee vragen die het ministerie graag beantwoord ziet zijn:

- 1 Wat is de rol van uw vak in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs? Differentieer hierbij naar de vijf clusters van onderwijssoorten in het vo: vso/praktijkonderwijs, vmbo bb/vmbo kb, vmbo gl/vmbo tl, havo en vwo.
- 2 Welke inhoudelijke punten wil de vakvereniging meegeven bij het uitwerken van de bouwstenen voor de bovenbouw van het vo?

In deze visienotitie gaan de kunstvakverenigingen BDD (Drama/Theater, Kunst Algemeen en CKV) en VONKC (Beeldende Kunst en Vormgeving¹, Dans, Film, Kunst Algemeen en CKV) in op de hierboven gestelde vragen. Daarbij baseren we ons op het door het ontwikkelteam Kunst & Cultuur ontwikkelde kader, bestaande uit een visie, grote opdrachten en bouwstenen.

Ad. 1 Rol en positie van de kunsten in de bovenbouw van het vo?

A. *Te grote verschillen in het aanbod van kunstonderwijs in de verschillende bovenbouwen voortgezet onderwijs*

VONKC en BDD delen de visie van het ontwikkelteam Kunst en Cultuur over de betekenis en waarde van het kunstonderwijs voor leerlingen. Het stelt ze in staat op een andere manier dan in de niet-kunstvakken te reflecteren op zichzelf, het dagelijks leven en de wereld om hen heen en daar duiding en betekenis aan te geven. Het belang daarvan geldt eens te meer in een cultureel diverse samenleving. Leerlingen leren zichzelf kennen in relatie tot de ander en elkaars culturele achtergrond en artistieke uitingen die daarbij horen. Bekendheid hiermee brengt begrip, waardering en respect.

Kennismaking met kunst en cultuur krijgen echter lang niet alle jongeren vanzelfsprekend van huis uit mee. Daarom is het zo belangrijk dat in het onderwijs iedereen de kans krijgt om hiermee in aanraking te komen. Behalve voor de betreffende jongeren is dit van zeer grote waarde voor onze samenleving. Precies hierom vinden wij het niet begrijpelijk en niet terecht dat er tussen de verschillende bovenbouwen van het voortgezet onderwijs aanzienlijke verschillen bestaan wat

---

¹ In het navolgende spreken we vanwege de beknoptheid over Beeldende Kunst en Vormgeving (in navolging van de naam van de opleiding willen we het vak ook officieel zo noemen) als Beeldend.

betreft het aanbod van kunst- en cultuuronderwijs. Waar in de bovenbouw van havo en vwo en in mindere mate ook in de vmbo-bovenbouw het kunstonderwijs een vanzelfsprekende plaats heeft in het curriculum, is dit in het speciaal onderwijs en het praktijkonderwijs bij lange na niet het geval. We vinden dit temeer ongewenst omdat zowel uit onderzoek als uit onze eigen achterban naar voren komt dat juist voor leerlingen van deze vo-opleidingen passend kunstonderwijs van groot belang is. Het draagt bij aan hun ontwikkeling en hun vaardigheden als ze in staat gesteld worden uiting te geven aan hun creativiteit en kunnen voelen en meemaken wat dat is. Een ander niet terecht verschil waar wij op willen wijzen is de mogelijkheid in het vmbo om examen te doen in een kunstvak. Deze mogelijkheid is er wel voor leerlingen die de tl of gl leerweg volgen maar niet voor de groep die heeft gekozen voor kader- of de beroepsgerichte leerweg. Wij pleiten ervoor dat bij de herziening van de bovenbouw voortgezet onderwijs oneigenlijke verschillen als deze gecorrigeerd worden.

B. Kunstonderwijs in bovenbouw anders dan in onderbouw

In de bovenbouw vmbo (gl/tl), havo en vwo zijn de kunstvakken onderdeel van de eindexamenprogramma's waarvoor landelijke eindtermen gelden. Dit typeert de vakken op dit niveau en geeft ze een ander karakter dan in de onderbouw: theoretischer, integraler, zelfsturender en vooral meer specialiserend. Meer dan in de onderbouw betekent dit je eigen idee ontwikkelen, onderzoeken, verbeelden en dat zelf maken/uitvoeren. Makend denken, denkend maken en reflecteren, tussentijds en aan het eind. Dat is wat je doet in de bovenbouw. Ook als de opbrengsten van het ontwikkelteam Kunst en Cultuur doorgang vinden en de condities voor een doorlopende leerlijn aanzienlijk verbeteren, is het karakter van de kunstvakken in de onderbouw en bovenbouw wezenlijk verschillend. Het is goed om bij de uitwerking van de doelen (persoonsvorming, socialisatie en kwalificatie) en de bouwstenen rekenschap te geven van dit speciale karakter van de bovenbouw. De herziening van de bovenbouw, leidend tot vernieuwing van de kerndoelen, is opnieuw een iteratief proces. Ons advies is om met de kennis van straks en met het oog op een goede aansluiting tussen onderbouw en bovenbouw, opnieuw te kijken naar de bouwstenen van de onderbouw en deze indien nodig aan te passen.

C. Behoud separate kunstvakken en landelijke examinering in de bovenbouw

We ondersteunen het voornemen om in de bovenbouw van vmbo (gl/tl), havo en vwo de structuur van separate kunstvakken en landelijke examinering te handhaven. De kunstdisciplines hebben elk een eigen specifieke waarde voor de ontwikkeling van het artistiek-creatief vermogen. Leerlingen ontdekken en ervaren in de loop van hun schoolloopbaan welke van de kunsttalen hen het beste past en kiezen in de bovenbouw een (of twee) van deze vakken en doen daar examen in. Landelijke examenprogramma's en examinering zijn in deze fase extra van belang vanuit de kwalificeringsdoelstelling van het onderwijs. Daarnaast hebben ze betekenis voor de positie en de ontwikkeling van de verschillende kunstvakgebieden. Behoud van landelijke examenprogramma's en examinering is voor ons een essentieel uitgangspunt bij de herziening van de bovenbouw.

D. Meer uniformering van de kunstexamens

Tussen vmbo (gl/tl), havo en vwo bestaan grote verschillen in examenprogramma's en manieren van examinering. Behalve *tussen* de opleidingsniveaus zijn er ook verschillen *binnen* de niveaus, zoals bij

havo en vwo waar 'oude stijl' en 'nieuwe stijl' programma's naast elkaar bestaan. Dit is niet efficiënt en heeft bovendien ongewenste consequenties, bijvoorbeeld voor de doorstroom tussen de verschillende opleidingsniveaus. Specifiek wijzen wij op:

- De verschillen in positie van het praktijkexamen: maakt dit wel of geen onderdeel uit van het centraal examen.
- De mate van samenhang van praktijk en theorie in de examenprogramma's en examens.

Wij pleiten voor grotere uniformering van de kunstexamens, zowel tussen als binnen de niveaus. Het streven wat ons betreft dient te zijn dat alle verschillen worden opgeheven behalve die waarvoor inhoudelijke of programmatische gronden bestaan.

E. Praktijkexamen is onderdeel van het centraal examen

Ons standpunt is, dat gegeven de aard van de kunstvakken, de praktijk wezenlijk en substantieel onderdeel dient te zijn van centrale examinering. Dat dit mogelijk en haalbaar is bevestigen de ervaringen bij vmbo gl/tl en vwo 'oude stijl' waar het praktijkexamen onderdeel is van het centraal examen. Zowel leerlingen als correctors die verantwoordelijk zijn voor de beoordeling zijn lovend hierover, vooral omdat dit zo bij uitstek past bij de motivatie van een leerling om een kunstvak te kiezen als eindexamenvak. Vooral de vormgeving van het CPE in het vmbo beeldende vorming zien wij als een voorbeeld dat model kan staan voor de aanpak van de centrale examens van alle kunstvakken bij alle onderwijsniveaus.

F. Meer evenwicht tussen kunst en theorie in de kunstexamens

We pleiten voor een meer evenwichtige balans tussen theorie en praktijk in de bovenbouw. Dit evenwicht is er nu niet of te weinig. Dit geldt in het bijzonder voor de examens 'nieuwe stijl' in havo en vwo waar het kunsttheoretische vak Kunst Algemeen te zwaar het kunstprogramma en het examen in de bovenbouw bepaalt. Het geldt ook voor het vmbo waar het omgekeerde geldt en juist het theoriedeel onderbelicht is ten opzichte van het praktijkdeel.

De voorstellen van het ontwikkelteam Kunst en Cultuur leggen wat ons betreft een goede basis voor verbetering van de relatie tussen theorie en praktijk in de bovenbouwexamens. We lezen daarin dat al in de onderbouw van het primair onderwijs leerlingen vertrouwd worden gemaakt met de taal en de begrippen van de kunsten. Zo leren ze benoemen en duiden wat ze maken en meemaken in het kunstonderwijs. Graag zien we dat ter ondersteuning hiervan een begrippenlijst wordt ontwikkeld die voor alle kunsten hetzelfde is en waar nodig vakspecifiek wordt gemaakt. Om dezelfde reden pleiten we voor een ondersteunend kunstbeschouwingsmodel met daarin opgenomen een explicitering van de gehanteerde begrippen.

G. Gebalanceerde verhouding tussen kunst en theorie

We zijn voorstander van een benadering waarin zowel het centraal praktijkexamen (CPE) als het centraal theorie-examen gestuurd worden vanuit de kernbegrippen van het nieuwe kunstcurriculum *maken en betekenis geven* en *meemaken en betekenisgeven*. Om theorie en praktijk in het centraal

examen dichter bij elkaar te brengen stellen wij de volgende uitgangspunten voor:

- Voor het centraal theorie-examen is de invalshoek de algemene kunstgeschiedenis en kunstbeschouwing, die zowel verdiepend als verbredend is en waaraan betekenissen kunnen worden ontleend die specifiek zijn voor het vak waarin een leerling eindexamen doet.
- Voeg een theoriecomponent toe aan het centraal praktijkexamen (CPE). Ook door de praktijk kun je theorie leren. Leerlingen krijgen de opdracht in het centraal praktijkexamen hun werk in een kunsthistorisch perspectief te plaatsen.

Wel dient ervoor gewaakt te worden dat het aandeel theorie niet onevenredig groot wordt in het centraal examen (CE).

Een meer evenwichtige balans tussen theorie en praktijk in de centrale kunstexamens kan wat ons betreft gerealiseerd worden door een meer thematische aanpak, analoog aan die in het vmbo (gl/tl), waar het huidige CPE en het CSE gebaseerd zijn op hetzelfde thema. Zo'n thematische benadering kan bovendien helpen het theoriedeel in het examenprogramma op inhoudelijke gronden in te perken. Zeker nu de kunstgeschiedenis zich uitbreidt voorbij de westerse canon en de blik zich verruimt naar de wereld, is het van belang het volume van de examenstof te beperken. Het moet niet verder uitbreiden, dus dat betekent keuzes maken en accenten verleggen.

H. Breidt uren CKV uit in vmbo en stel CKV verplicht in het praktijk- en speciaal onderwijs

Naast de kunstvakken die bovenbouwleerlingen vmbo (gl/tl), havo en vwo als eindexamenvak kunnen kiezen is er voor alle leerlingen in de bovenbouw het verplichte vak CKV. Dit is in 2017 herzien voor havo en vwo, en in 2018 voor het vmbo. De ervaringen tot nu toe zijn positief. Vergeleken met het eerdere CKV-programma vinden leerlingen het huidige programma moeilijker maar ook uitdagender en interessanter. Met name de onderzoekscomponent in het vernieuwde programma wordt gezien als een verbetering wat ook geldt voor de vakoverstijgende manier van werken die wordt aangemoedigd. Gezien deze positieve ervaringen met het vernieuwde CKV is het voor ons niet verklaarbaar en ook niet verdedigbaar dat in het vmbo slechts 40 studielasturen toegerekend worden voor het vak CKV terwijl in havo en vwo respectievelijk 120 en 160 studielasturen toegerekend worden. Graag zien we dit gecorrigeerd. Tevens pleiten we voor de invoering van de kunstvakken als examenvak bij de kader en beroepsgerichte leerwegen van het vmbo en de invoering van CKV als verplicht vak in het praktijk- en speciaal onderwijs waarvoor eenzelfde aantal uren wordt toegerekend als in het vmbo.

I. Maak nieuwe combinaties van eindexamenvakken mogelijk

Mede door de positieve ervaringen met vakoverstijgend onderwijs bij CKV begint samenwerking tussen docenten bij het maken van gezamenlijke lesprogramma's over de vakken heen vaste voet aan wal te krijgen in het onderwijs. Ze merken dat deze manier van onderwijs leerlingen aanspreekt. Wij verwachten dat de gemeenschappelijke taal die het ontwikkelteam Kunst en Cultuur voor de

kunstvakken voorstelt deze ontwikkeling, zowel binnen de kunstvakken als over de grenzen van onze vakken heen, zal aanmoedigen en bespoedigen, wat wij van harte toejuichen. In dat kader bepleiten we een flexibele vrije ruimte voor leerlingen die twee kunstvakken of een kunstvak en een niet-kunstvak willen combineren tot iets nieuws. Deze leerlingen zouden in de gelegenheid moeten worden gesteld om twee examenvakken samen te brengen in een PTA.

Ad. 2 Welke inhoudelijke punten willen de vakverenigingen meegeven bij het uitwerken van de bouwstenen voor de bovenbouw van het vo?

Tegen de achtergrond van de hierboven gemaakte opmerkingen over de rol en positie van de kunstvakken in de bovenbouw willen wij de volgende aanbevelingen meegeven voor de herinrichting van de bovenbouw voortgezet onderwijs. Daarbij hebben we goed gekeken naar de bestaande situatie. Vooral de naar ons idee positieve voorbeelden in de huidige praktijk zijn leidraad geweest bij het opstellen van de navolgende ontwerpisen voor een nieuw curriculum voor de bovenbouw voortgezet onderwijs.

Ontwerpisen voor herinrichting van de Kunstexamenvakken in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs

1. Het vak CKV moet door alle leerlingen van alle bovenbouwen voortgezet onderwijs, van praktijkonderwijs, speciaal onderwijs, vmbo (alle leerwegen) tot havo en vwo (inclusief leerlingen klassieke talen), op volwaardige wijze als verplicht vak gevolgd kunnen worden. Derhalve pleiten wij voor ophoging van het aantal beschikbare studielasturen voor het vak CKV in het vmbo van 40 naar 80 per jaar en invoering van CKV als verplicht vak in het praktijk- en speciaal onderwijs voor eveneens 80 studielasturen per jaar. Wat betreft inhoud en niveau van het vak dient rekening gehouden te worden met de doorstroom tussen de verschillende schoolniveaus.
2. Vakinhoudelijke ontwikkelingen zoals (digitale) vormgeving en cultureel erfgoed moeten herkenbaar en vakinhoudelijk verankerd worden in een of meer van de genoemde kunstvakken. De ontwikkelingen op het gebied van film, fotografie en nieuwe mediakunst daarentegen pleiten voor erkenning als eigenstandige kunstdisciplines. We adviseren om bij de herziening van de bovenbouw de mogelijkheden te onderzoeken om dit cluster als vijfde examendiscipline toe te voegen aan het huidige kunstonderwijsaanbod bovenbouw.
3. De kunstexamenvakken bouwen vanuit maken en betekenis geven en meemaken en betekenis geven voort op de visie, grote opdrachten en bouwstenen van het leergebied Kunst & Cultuur van de onderbouw voortgezet onderwijs. Ze vormen wat betreft kennis en vaardigheden een doorlopende leerlijn vanaf primair onderwijs en onderbouw voortgezet onderwijs. Het verdient aanbeveling om in de vorm van een pilot te onderzoeken hoe vanuit de bouwstenen nieuwe vormen van onderwijs en examenprogramma's ontwikkeld kunnen worden. Bijvoorbeeld van manieren waarop theorie en praktijk samengebracht kunnen worden.

4. Voor de kunstexamenvakken beeldend, muziek, dans en theater moet in alle leerwegen (gemengd/theoretisch, kaderberoeps, basisberoeps) van het vmbo, havo en vwo één examenstructuur worden ontwikkeld. Daarmee komen de 'oude stijl' als de 'nieuwe stijl'-examens in havo en vwo te vervallen en wordt ook voor de leerwegen kader- en basisberoepsgericht in het vmbo de mogelijkheid geboden om in een kunstvak examen te doen. Elk kunstexamenvak kent een schoolexamen (SE) en een centraal examen (CE). Beide examens kennen een praktijk- en een theoriedeel: dus een school praktijk examen (SPE) en een school theorie examen (STE), alsmede een centraal praktijk examen (CPE) en een centraal theorie examen (CTE). De precieze uitwerking hiervoor voor de afzonderlijke kunstvakken in de drie onderwijsniveaus -vmbo, havo, vwo-, moet nader worden onderzocht.
5. Jaarlijks wordt voor elk kunstvak een thema als stofbeperking aangereikt dat richting geeft aan zowel het centraal theorie-examen als het centraal praktijkexamen.
  - De praktijk- en theoriecomponenten worden voor elk kunstexamenvak (beeldend, muziek, dans en drama) in examenprogramma's met eindtermen nader uitgewerkt.
  - Voor elk niveau moet onderzocht worden wat de gewenste verhouding vaktheorie en kunsttheorie (met o.a. kunst- en cultuurgeschiedenis) is.
6. Het CTE bestaat uit kennis- en analysevaardigheidscomponenten betreffende kunsttheorie met meerdere examenblokken. Beide onderdelen vormen samen het CTE dat in één zitting afgenomen moet kunnen worden. Specificaties per schoolniveau zijn daarbij wenselijk. Zo kan bijvoorbeeld bij havo en vwo één van vier examenblokken gericht worden op de discipline die de leerling gekozen heeft terwijl bij vmbo daar drie van vier examenblokken op gericht zijn.
7. Het CPE wordt in het examenjaar - gedurende een door de school te bepalen periode en/of op een bepaald moment - afgenomen. Dit zal wel binnen een landelijk vastgestelde periode moeten plaatsvinden (zie huidige vmbo CPE beeldende vorming). De vormgeving ervan moet voor elk kunstvak nader bepaald worden, alsmede de tijdsperiode of het tijdsmoment.
8. Gestreefd wordt naar een passende verdeling van eindtermen over schoolexamen en centraal examen (rekening houdend met het verschil in karakter van beide examens en met een evenwichtige verdeling tussen de theorie- en praktijkcomponent in het centraal examen).
9. Het is gewenst dat de doelstelling van meer vak- en leergebiedoverschrijdend onderwijs in de bovenbouw tevens resulteert in de mogelijkheid om twee (of meer) examenvakken samen te brengen in een PTA. Ondermeer voor leerlingen die twee kunstvakken kiezen.